

SOUDCOVSKÁ TVORBA OCHRANY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD V PROCESU EUROPEIZACE TRESTNÍHO PRÁVA

MICHAL TOMÁŠEK

Oblast spolupráce členských států Evropské unie ve věcech justičních a trestních je silně poznamenána vztahem k respektování základních práv a svobod. Tento vztah je třeba zkoumat jak z pohledu práva komunitárního – prvního pilíře EU, tak z pohledu třetího pilíře EU – spolupráce ve věcech justičních a trestních, jakožto součásti unijního práva¹.

1. ZÁKLADNÍ PRÁVA A SVOBODY JAKO PRINCIP EVROPSKÉHO PRÁVA

Respektování základních práv v rámci prvního pilíře EU, v rámci práva Společenství, vychází ze společných ústavních tradic členských států, které by se měly stát součástí cílů Společenství, vyjádřených především v pramenech primárního práva ES, jakoby „evropského ústavního práva“. Vztah evropského práva k základním vývojovým principům právních systémů členských států patří k nejsložitějším hlediskům vzájemného poměru komunitárního práva k právu národnímu, neboť v něm jde především o průnik integračního poslání evropského práva do samého srdce právního řádu každého ze států EU. Viděno z tohoto úhlu, čím více evropské právo rozšiřuje své pole působnosti do oblastí tradičně vyhrazených právu národnímu, tím více je třeba posuzovat fundamentální otázky právní, čili stavět proti právu komunitárnímu nejen národní obyčejné zákony, ale i zákony ústavní. Účinek evropského práva do národních právních systémů je jevem postupně se vyvíjejícím, takže ve většině členských států byly jejich právní principy do konfrontace s evropským právem vtažovány krok za krokem, aniž by přímo vytvářely překážku integrace příslušného státu do Evropských společenství.

Zřizovací smlouvy o Evropských společenstvích jsou mimo veškerou pochybnost mezinárodními smlouvami, které zavazují státy mimo jiné respektovat závazky plynoucí z práva Společenství. Ke kontrole a vynucování těchto závazků vytvářejí zřizovací smlouvy Evropský soudní dvůr, jehož úkolem je rovněž zajišťovat jednotný

¹ Srov. např. Darmon, M., *La prise en compte des droits fondamentaux par la Cour de justice des Communautés européennes*, *Revue des sciences criminelles* 1995 pp. 23–34.

výklad evropského práva. Tato jeho posledně jmenovaná funkce se stala v komunitárním právním řádu rozhodující a postavila Evropský soudní dvůr na roveň jakéhosi ústavního soudu pro komunitární právo. Zřizovací smlouvy Evropských společenství jsou analogon ústavy. Mají tak funkci „Ústavy“ Evropských společenství srovnatelnou s funkcí ústav jednotlivých států a Evropský soudní dvůr je vykládá na místě soudu ústavního. Toto „ústavní právo“ Evropských společenství vzniklo syntézou ústavních principů členských států. Ústavní principy členských států EU jsou ovšem principy demokraticky se vyvíjející, a proto průběžně ovlivňují ústavní principy „evropské“. A obráceně, „evropské ústavní právo“ – zřizovací smlouvy – zaznamenávají určitý vývoj, jímž zpětně působí na ústavní systémy členských států. To vše platí u vědomí zásady, že přijetí zřizovacích smluv a hlavně jejich ratifikace členskými státy, proběhly v plné shodě s demokratickými principy. Kromě skutečnosti, že evropský právní řád a každý z národních právních řádů členských států jsou právními řády samostatnými, vytyčil Evropský soudní dvůr další zásadu poměru evropského práva k právnímu řádu kteréhokoliv členského státu, totiž zásadu přednosti.

Je třeba podtrhnout, že Evropský soudní dvůr, formuluje zásadu přednosti práva Společenství před národním právním řádem členského státu, nechápe tuto přednost toliko jako přednost evropského práva před aplikací obyčejných národních zákonů, ale konstatuje, že aplikaci evropského práva nesmí bránit ani národní ústavy. Zachování těchto základních zásad by měl zajišťovat Evropský soudní dvůr, který judikoval například v právní věci **Internationale Handelsgesellschaft**², že ochrana takových práv, přestože vychází ze společných ústavních tradic členských států, musí být zajišťována v rámci struktur a cílů Společenství. Společné ústavní tradice jsou především získávány srovnáváním ústavních tradic členských států. V této souvislosti stojí teoretická otázka, zda společné ústavní tradice členských států představují součet všech ústavních principů všech členských států anebo výčet těch ústavních zásad, které jsou brány za nejdůležitější v ústavních systémech většiny členských států. Rozhodovací praxe Evropského soudního dvora svědčí spíše ve prospěch druhého závěru. Evropský soudní dvůr ve svém rozhodnutí ve věci *Internationale Handelsgesellschaft* uvádí, že evropské právo vychází z autonomního pramene práva, totiž ze Smlouvy. „*Proto platnost aktů Společenství nebo jeho účinky v členském státě nemohou být dotčeny, přestože se tvrdí, že aktem Společenství jsou porušována základní práva zakotvená v ústavě příslušného členského státu nebo strukturální principy národní ústavy*“. Z této i další judikatury Evropského soudního dvora se tedy dovozuje, že evropskému právu je Evropským soudním dvorem přisuzována přednost nejen před obyčejnými zákony členských států, ale i před jeho ústavami³. Problémem je, zda tuto přednost evropského práva před národní ústavou chápou stejně jako Evropský soudní dvůr i národní ústavní soudy členských států. Jak bude ukázáno níže, v chápání národních ústavních soudů spíše převažuje názor, že komunitární právo svými mechanismy sahaje národní „podústavní právo“ a jde jaksí mimo národní ústavy členských států.

² Evropský soudní dvůr v právní věci 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft GmbH v. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getreide – und Futtermittel*, SbSD 1970, str. 1125.

³ Srov. např. Duthail de la Rochère, J., *La jurisprudence de la Cour de la Justice des Communautés Européennes et la souveraineté des Etats*, Paris 1992, str. 233 a 247.

Je patrně nadbytečné zdůrazňovat, že současné evropské právo nedisponuje právně závazným katalogem základních práv a svobod. V prosinci 2000 byla sice na zasedání Evropské rady v Nice přijata Charta základních práv EU⁴, ta má však právně nezávazný charakter a její právně závazné přetavení do návrhu Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu nebylo v rámci ratifikace ústavy pro Evropu dosud završeno. Právně závaznými opěrnými body ochrany základních práva a svobod zůstávají stále dílčí ustanovení zřizovacích smluv. Pokud jde o Smlouvu o EU, je to předně čl. 6 Smlouvy o Evropské unii, který deklaruje, že Unie je založena mimo jiné na zásadě respektování lidských práv a základních svobod. V rovině „komunitárního“, nadnárodního práva je za hlavní opěrný bod ochrany základních práv a svobod považován čl. 13 Smlouvy o založení Evropského společenství, který směřuje proti diskriminaci z důvodů pohlaví, rasy, etnické příslušnosti, víry nebo světového názoru, invalidity, věku nebo sexuální orientace.

2. EVROPSKÝ SOUDNÍ DVŮR JAKO STRÁŽCE OCHRANY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Charakter evropského práva byl dlouhá léta posuzován jako charakter práva spíše hospodářského, kde kvalita ochrany základních lidských práv zdaleka nedosahuje parametrů ochrany ústavami členských států. Jestliže národní ústavní soudy zhruba do sedmdesátých let pokládaly evropské právo vesměs za nedostatečné k ochraně základních ústavních principů, zvláště v oblasti lidských práv, pak později byly místy nuceny připustit, že evropské právo se od sedmdesátých let značně vyvíjelo, právě ke zkvalitnění základních práv lidských práv a svobod⁵. Existují totiž určité ústavní principy, které jsou společné všem členským státům a jsou zároveň natolik závažné, že tvoří součást „obecných ústavních principů“ Společenství. Výčet takových ústavních principů není pevně vymezen, přesněji řečeno vyplývá ze zřizovacích smluv, ale i z jednotlivých rozsudků Evropského soudního dvora v dílčích otázkách evropského práva. V tomto ohledu zaujímají pozoruhodné místo základní lidská práva a svobody, jejichž vymezení a popis jsou považovány za nejzřetelnější předobraz „evropské ústavy“.

Právní úprava ochrany základních práv a svobod, obecně i speciálně ve vztahu ke spolupráci ve věcech justičních a trestních se tak po léta opírá hlavně o judikaturu Evropského soudního dvora, kdy tento nejvyšší orgán výkladu a aplikace evropského práva nejednou rozhodl i proti členským státům pro porušení některých z uvedených základních práv a svobod. Nazírání na postavení ochrany základních práv a svobod v evropském právu se ovšem vyvíjelo způsobem, který odrážek vývoj celkového pojetí evropského práva od práva sloužícího spíše k ochraně ekonomických zájmů až k pojetí evropského práva jako komplexního právního systému, který je schopen regulovat i právní vztahy s výlučně občanským prvkem. Tento posledně jmenovaný

⁴ Úř. věst. C 364/1 z 18. prosince 2000.

⁵ Podrobněji M. Tomášek v článku Mechanismy resistance národního ústavního práva vůči právu evropskému, Právník č. 11/2003, s. 1057–1075.

vývojový prvek evropského práva má klíčový význam právě pro oblast spolupráce členských států ve věcech justičních a trestních, tedy pro oblast europeizace trestního práva.

Argument, zda je evropské právo schopno pojmout také aspekt ochrany základních práv posuzoval jako jeden z prvních italský Ústavní soud ve svém nálezu ve věci **Frontini**⁶, kde vyslovil názor, že podle článku 11 Ústavy Italské republiky přešly určité ústavní pravomoci na Společenství, které má vlastní právní řád. Tento právní řád Společenství je právním řádem samostatným a jeho dodržování přezkoumává soudní orgán Společenství, jímž je Evropský soudní dvůr. Soud ovšem dále argumentoval, že komunitární právo se dotýká především hospodářských vztahů, a proto je téměř nemožné, aby mohla komunitární norma zasahovat do vztahů jiných, zejména v oblasti lidských práv. Ochrana lidských práv je zaručena italskou ústavou a tato jejich ústavní ochrana je na Evropský soudní dvůr nepřenosná. V další judikatuře italského ústavního soudu, zejména v nálezech **Granital**⁷ nebo **Fragd**⁸ vyargumentoval italský ústavní soud názor, že „*italská jurisprudence je poznamenána dualismem, totiž oddělením dvou právních řádů – národního a komunitárního*“⁹.

Také Německý Spolkový ústavní soud vymezil poprvé koncem 60. let podmínky omezení národní suverenity ve prospěch Společenství v nálezu v právní věci **Neumann**¹⁰ ve smyslu výhrady, že přenos suverenity ze Spolkové republiky na Společenství ve smyslu čl. 24 Základního zákona SRN může obsahovat výhradu v oblasti lidských práv a základních svobod. Podle závěrů Spolkového ústavního soudu nebyl komunitární právní řád vybaven dostatečnými mechanismy ochrany základních práv a svobod, a proto nemohl zaručit jejich dostatečnou ochranu na komunitární úrovni ani v rámci přenesených pravomocí. Tu mohl zaručit toliko ústavní pořádek německý. Obdobně argumentoval v roce 1974, německý Spolkový ústavní soud v nálezu ve věci **Solange I**¹¹. V tomto případě byla již vyřešená předběžná otázka Evropským soudním dvorem předložena k posouzení Spolkovému ústavnímu soudu. Z hlediska přípustnosti podání k Evropskému soudnímu dvoru ve věci již rozhodnuté předběžné otázky Evropským soudním dvorem Spolkový ústavní soud konstatoval, že předložení takové věci Spolkovému ústavnímu soudu je přípustné, jestliže je příslušná komunitární norma v rámci rozhodnutí Evropského soudního dvora neaplikovatelná pro rozpor se základními lidskými právy. Podle Spolkového ústavního soudu ve věci Solange I, shodně jako podle italského Ústavního soudu ve věci Frontini, neobsahovalo evropské právo základní katalog lidských práv. Proto bylo na parametricky nižší úrovni než právo německé, resp. italské a nebylo s to chránit ústavní záruky lidských práv stejně kvalitně jako národní ústavní právo italské, resp. německé. Podle popsané logiky musí národní ústavní soudce nadále chránit dodržování lidských práv a základních svobod. Obecný soudce je při zjištění rozporu s evropským právem povinen předložit Evrop-

⁶ Nález italského ústavního soudu v právní věci Frontini e Pozzani, č. 183/73 z 27. prosince 1973.

⁷ Nález italského ústavního soudu v právní věci Granital, č. 170/84 z 8. června 1984.

⁸ Nález italského ústavního soudu v právní věci Fragd, č. 232/89 z 21. dubna 1989.

⁹ Podrobněji Daniele, L., *Après l'arrêt Granital: droit communautaire et droit national dans la jurisprudence récente de la Cour constitutionnelle italienne*, Cahiers du droit européen, 1992, str. 3 an.

¹⁰ Nález Spolkového ústavního soudu z 18. října 1967.

¹¹ Nález Spolkového ústavního soudu z 29. května 1974, II BvL 52/71.

skému soudnímu dvoru předběžnou otázku (rozhoduje-li v poslední instanci) jen pokud nejde o aplikaci základních práv a svobod, jinak je povinen obrátit se na národní ústavní soud. Tento národní ústavní soud ovšem Evropskému soudnímu dvoru předběžnou otázku nepředkládá, nýbrž ji řeší sám v rámci své výlučné působnosti.

Jestliže národní ústavní soudy zhruba do sedmdesátých let pokládaly evropské právo vesměs za nedostatečné k ochraně základních ústavních principů, zvláště v oblasti lidských práv, pak později byly místy nuceny připustit, že evropské právo se od sedmdesátých let značně vyvíjelo, právě ke zkvalitnění základních práv lidských práv a svobod. Existují totiž určité ústavní principy, které jsou společné všem členským státům a jsou zároveň natolik závažné, že tvoří součást „obecných ústavních principů“ Společenství. Výčet takových ústavních principů není pevně vymezen, přesněji řečeno vyplývá ze zřizovacích smluv, ale i z jednotlivých rozsudků Evropského soudního dvora v dílčích otázkách evropského práva. V tomto ohledu zaujímají pozoruhodné místo základní lidská práva a svobody, jejichž vymezení a popis jsou považovány za nejzřetelnější předobraz „evropské ústavy“. Proto mohl i Spolkový ústavní soud ve svém nálezu ve věci **Solange II**¹² konstatovat, že „pokud Evropská společenství, zejména judikatura Evropského soudního dvora, poskytují účinnou ochranu základním právům v rámci pravomoci Společenství, která je v zásadě rovnocenná ochraně základních lidských práv, jež je podle Základního zákona bezpodmínečně platná a nadto zaručuje základní obsah lidských práv v obecné rovině, nebude Spolkový ústavní soud vykonávat svoji pravomoc ohledně použitelnosti odvozeného sekundárního práva a toto právo nebude přezkoumávat jako kritérium základních práv podle Základního zákona Spolkové republiky Německo“. V dalším odůvodnění nálezu Solange II zdůvodňuje Spolkový ústavní soud svůj odlišný postoj oproti nálezu ve věci Solange I tak, že v době mezi vydáním obou nálezů došlo k dalšímu prohloubení evropské integrace, která v období vydání nálezu Solange I ještě nemohla zaručovat dostatečný standard ochrany základních lidských práv komunitárním právem. K tomuto posunu došlo zejména díky rozhodovací činnosti Evropského soudního dvora a díky provázanosti této rozhodovací činnosti s ústavami členských států, jakož i s Evropskou úmluvou základních práv a svobod. Obdobný argumentační posun bylo možné zaznamenat v poslední době například i ve Španělsku, kde nález Ústavního soudu z roku 2002 ve věci diskriminace žen¹³ uvedl, že „dodržování komunitárního práva je sice věcí Evropského soudního dvora, avšak Ústavní soud je nemůže zcela pominout, neboť nálezy Evropského soudního dvora mají velký dopad na lidská práva a základní svobody, zaručené i španělskou ústavou“. V celém složitém labyrintu právních vztahů evropského práva k právu členských států tak plní nezastupitelnou úlohu Evropský soudní dvůr, jehož moderní judikatura se snaží klást do rovnováhy nezbytnosti ekonomické, sociální a politické v rámci EU za využití ústav členských států, a to nikoliv ve smyslu aritmetickém, nýbrž kvalitativním. Za současné situace se ovšem Evropský soudní dvůr pohybuje v mezích ochrany skutečně fundamentálních základních práv a svobod jako je zákaz diskriminace mužů a žen či zákaz diskriminace podle vyznání. Jistým limi-

¹² Nález Spolkového ústavního soudu z 22. října 1986, II BvR 197/83.

¹³ Sententia del Tribunal Constitucional 41/2002.

tem rozhodovací činnosti Evropského soudního dvora jsou i výslovná ustanovení Smlouvy o ES, což platí zejména o otázkách ochrany vlastnictví, která jsou součástí ústavního pořádku každého členského státu a jak výslovně stanoví čl. 295 Smlouvy o ES, ustanovení této Smlouvy nijak nedotýkají úpravy vlastnictví, uplatňované ve členských státech. Na druhé straně je třeba připomenout, že Evropský soudní dvůr ve své judikatuře, zejména v právní věci **Španělsko v. Rada**¹⁴ sice potvrdil vrchovanost členských států, pokud jde o úpravu otázek souvisejících s výkonem vlastnických práv, nicméně uznal, že nelze zakázat jakýkoliv komunitární zásah do subjektivních vlastnických práv, pokud by jejich výkonem bylo narušeno fungování jednotného vnitřního trhu EU.

Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že Evropský soudní dvůr si zejména v průběhu posledních dvacet let vydobyl dostatečnou legitimaci, nejen právně, ale i fakticky, aby mohl být arbitrem dodržování základních práv a svobod členskými státy, a to i ve věcech justiční a trestní spolupráce. Tuto jeho úlohu členské státy a jejich ústavní soudy v zásadě respektují.

3. SYSTEMATIKA PODLE NÁVRHU SMLOUVY O ÚSTAVĚ PRO EVROPU

Nový závazný katalog základních práv, který ve své části druhé přináší Smlouva o Ústavě pro Evropu, představuje závažný argument pro přívržence tohoto dokumentu ve smyslu, že se tak rozšiřuje právní jistota občanů Unie ve směru ochrany základních práv a svobod¹⁵. Při posuzování uvedeného argumentu je však třeba mít na paměti, že evropské právo i před ratifikací Smlouvy o Ústavě pro Evropu, na rozdíl do stavu ještě před více než deseti lety, zná jisté mechanismy ochrany lidských práv a jejich záruk. Nejde jen o Chartu základních práv EU, která do účinnosti Smlouvy o Ústavě pro Evropu nenabyla všeobecné právní závaznosti, ale především o mezinárodní smlouvy, jimiž jsou založena sama evropská integrační uskupení. Je to předně čl. 6 Smlouvy o Evropské unii, který deklaruje, že Unie je založena mimo jiné na zásadě respektování lidských práv a základních svobod, a v rovině „komunitárního“, nadnárodního práva již shora citovaný čl. 13 Smlouvy o založení Evropského společenství. Ostatně i z rozhodnutí Evropského soudního dvora jsou známy případy, kdy tento nejvyšší orgán výkladu a aplikace evropského práva rozhodl i proti členským státům pro porušení některých z uvedených základních práv a svobod. Část druhá Smlouvy o Ústavě pro Evropu bude ovšem přímo aplikovatelná na právní vztahy v jednotlivých členských státech. Jejich skutečný dosah, který je nepochybně dán poměrem vnitrostátní úpravy základních lidských práv a svobod k obsahu této druhé části Smlouvy o Ústavě pro Evropu, je rozhodujícím způsobem popsán v článku II-112 Smlouvy o Ústavě pro Evropu. Toto ustanovení přizpůsobuje obsah Smlouvy o Ústavě

¹⁴ Rozhodnutí Evropského soudního dvora v právní věci C-350/92 Španělské království v. Rada Evropské unie, SbSD 1995, s. 1985.

¹⁵ Podrobněji Syllová, J., Pítrová, L., Svobodová, M. a kol., Ústava pro Evropu – komentář, 1. vyd. C. H. Beck, Praha 2005.

pro Evropu národním právním řádům, to však jenom v případech, kdy Smlouva o Ústavě pro Evropu upravuje základní práva tak, jak se podávají ze společné ústavní tradice členských států. V takovém případě budou tato základní práva vykládána ve smyslu těchto tradic. Z toho však též plyne, že za situace, kdy v národním právním řádu základní práva, obsažená ve Smlouvě o Ústavě pro Evropu, upravena nejsou, bude platit evropská úprava.

Pokud by byla ratifikována Smlouva o Ústavě pro Evropu a dostalo by se tím právní závaznosti Chartě základních práv, pak by byla některá její ustanovení pro vztah evropského práva a práva trestního velmi významná. Jsou to předně fundamentální práva jako právo na lidskou důstojnost nebo právo na život. Už v první hlavě Charty je právo na lidskou důstojnost, článek II-61 Ústavy pro Evropu zařazeno dokonce před právem na život, článek II-62 Ústavy pro Evropu. Z takového řazení by bylo možné i dovodit, že lidská důstojnost má vyšší hodnotu než lidský život, což by mohlo ovlivnit některé úvahy, kupříkladu v oblasti euthanasie. Podle článku II-63 Ústavy pro Evropu má každý právo, aby byla respektována jeho tělesná a duševní nedotknutelnost. Pro oblast lékařství a biologie tento článek výslovně stanoví, že se musí dodržovat svobodný a informovaný souhlas dotčené osoby, poskytnutý zákonem stanoveným způsobem. Evropský soudní dvůr ostatně ve své judikatuře např. ve věci **Nizozemsko v. Evropský parlament a Rada**¹⁶ potvrdil, že základní právo na nedotknutelnost lidské osobnosti je součástí práva ES. V tomto i ostatních ohledech vychází ustanovení čl. II-63 Ústavy pro Evropu z **Úmluvy o lidských právech a o biomedicině**, přijaté Radou Evropy¹⁷. Článek II-63 Ústavy pro Evropu dále stanoví zákaz eugenických praktik, zejména těch, jejichž cílem je výběr lidských jedinců. Odkaz na eugenické praktiky, zejména ty, jejichž cílem je výběr lidských jedinců, se týká možné organizace a provádění výběrových programů jako sterilizace, nucená těhotenství, nucené etnické sňatky, jinými slovy skutků, které jsou považovány také za mezinárodní zločiny ve smyslu **Statutu mezinárodního trestního soudu, přijátého v Římě dne 17. července 1998**. Článek II-63 Ústavy pro Evropu se od zásad Úmluvy o biomedicině nikterak neodchyluje ani ve svém, odst. 2, písm. d/, pokud jde o zákaz reprodukčního klonování lidských bytostí. Jiné formy klonování nepovoluje, ale ani nezakazuje. Tato ustanovení proto nebrání zákonodárcům ve členských státech zakázat jakékoliv formy klonování.

Smlouva o Ústavě pro Evropu obsahuje ve směru k trestnímu právu i další podstatná ustanovení. Článek II-67, zakotvující právo na respektování soukromého a rodinného života, má ve vztahu k trestnímu právu značný význam, pokud jde o povinnost zachovávat mlčenlivost, jestliže by mohlo být způsobeno trestní stíhání osobám blízkým. Článek II-68, týkající se ochrany osobních údajů, má značný význam zejména pro registry osob, schopných ohrozit veřejný pořádek či veřejnou bezpečnost. Je třeba zejména upozornit na ustanovení odst. 2 tohoto článku, podle něhož má každý právo nejen na přístup k údajům, ale i na jejich opravu. I když je článek II-68 Ústavy pro Evropu zatím návrhem, platí v současné době ustanovení článku 286 Smlouvy o ES,

¹⁶ Evropský soudní dvůr v právní věci C-377/98 Nizozemsko v. Evropský Parlament a Rada, SbSD 2001, 7079.

¹⁷ Úmluva Rady Evropy č. 164 o lidských právech a o biomedicině, 96/2001 S.m.s.

podle něhož se od 1. ledna 1999 akty Společenství o ochraně fyzických osob při zpracování osobních údajů a při volném pohybu takových údajů uplatní ve vztahu k institucím, založeným touto smlouvou nebo na jejím základě. Takovými akty jsou v současné době zejména směrnice č. 95/48/ES Evropského parlamentu a Rady o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů¹⁸, jakož i nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 45/2001 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů orgány a institucemi Společenství o volném pohybu těchto údajů¹⁹.

4. OCHRANA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD VE ZVLÁŠTNÍCH OBLASTECH SPOLUPRÁCE VE VĚCECH TRESTNÍCH

Z výše uvedených příkladů ochrany základních práv a svobod podle Ústavy pro Evropu mimo jiné vyplývá, že ochrana základních práv a svobod, relevantních pro oblast spolupráce ve věcech trestních byla v posledních letech usoustavněna zejména judikaturou Evropského soudního dvora. Bylo tomu tak zvláště v případech, kde dochází k prohlubování trestní spolupráce a k harmonizaci skutkových podstat některých trestných činů právem ES a EU²⁰. Tato otázka byla nastolena s přijetím Smlouvy o Evropské unii v roce 1992, s to zejména v souvislosti s kodifikací společného postupu při justiční spolupráci ve věcech trestních. Základní rámec tu vytváří článek 31 Smlouvy o EU, odst. 1, písm e), ve znění Amsterodamské smlouvy roku 1999, podle něhož společný postup při justiční spolupráci ve věcech trestních předpokládá postupné přijetí opatření k zavedení minimálních norem o skutkových podstatách trestných činů a trestech v oblasti organizovaného zločinu, terorismu a obchodu s drogami. Jak však konstatoval Evropský soudní dvůr v již citované právní věci **Donatella Calfa**²¹, postupné přijímání opatření k zavedení minimálních norem o skutkových podstatách trestných činů a trestech v oblasti organizovaného zločinu, terorismu a obchodu s drogami musí až do přijetí společného postupu mezi členskými státy respektovat platné předpisy každého členského státu a nedotknutelnost zásad jednotného vnitřního trhu EU. Přestože členské státy EU jsou schopny se shodnout na kriminalizaci některých druhů jednání, nelze říci, že by existovalo „evropské trestní právo“. Existuje tu spolupráce ve věcech trestních mezi členskými státy EU.

V hmotněprávním smyslu nejde zatím o odstranění stávajících rozdílů v trestněprávní kodifikaci členských států, ale o minimalizaci těchto rozdílů a o sblížení skutkových podstat tam, kde jsou členské státy schopny se dohodnout na kriminaliza-

¹⁸ Úř. věst. L 1995, 281.

¹⁹ Úř. věst. L 2001, 8.

²⁰ Podrobněji k harmonizaci skutkových podstat některých trestných činů srov. např. Tomášek, M., Komunitární a unijní metody harmonizace skutkových podstat některých trestných činů. IN: Tomášek, M., (ed.) Aktuální otázky europeizace trestního práva, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 2/2005 nebo ve sborníku Tomášek, M. (Hrsg.), Grundfragen des europäischen Strafrechts, Prag-Würzburg, 2005.

²¹ Rozhodnutí Evropského soudního dvora v právní věci C-348/96 Donatella Calfa v. Arios Pagos z 19. ledna 1999, SbSD 1999, 8.

ci některých druhů jednání²². Shody bylo nalezeno zejména v oblasti poškozování finančních zájmů Společenství. V uvedené souvislosti byl koncem devadesátých let zpracován projekt kodifikace „evropského trestního práva“ **Corpus Iuris**, který popsal osm trestných činů, poškozujících finanční zájmy Společenství²³. Následně byl tento výsledný produkt opřipomínkovan a v roce 2000 znovu předložen. Zůstává však spíše v teoretické rovině, i když některé jeho části se začínají naplňovat v praxi²⁴.

4.1 ZÁKLADNÍ PRÁVA A SVOBODY PŘI OCHRANĚ FINANČNÍCH ZÁJMŮ EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ

Mezi nejvýraznější patří v tomto ohledu otázky ochrany finančních zájmů ES²⁵. Ochrana finančních zájmů Evropských společenství²⁶ jako důležitý chráněný zájem vyžaduje rovněž účinné nástroje ke svému zajištění. Patří k typickým příkladům spolupráce členských států při potírání trestné činnosti. V dubnu 1999 zřídila Evropská komise podle čl. 218 Smlouvy o ES Úřad pro potírání podvodných jednání OLAF (*Office européen de la lutte antifraude* – OLAF). Do jeho působnosti náleží podíl na boji proti podvodům²⁷, korupci, praní peněz a jiným nezákonným aktivitám, které poškozují finanční zájmy ES. K organizaci tohoto úřadu přijala Komise vnitřní rozhodnutí č. 1999/352 týkající se vnitřní struktury a zásad činnosti OLAF, zejména jeho nezávislosti. OLAF ovšem mohl podle citovaného vnitřního rozhodnutí Komise vykonávat vyšetřovací funkce toliko v rámci Komise a nikoliv vůči jiným orgánům EU a členským státům. K naplnění zásadního cíle tohoto úřadu, totiž konat vyšetřování podvodů proti finančním zájmům Společenství ve všech orgánech a institucích EU a ve členských státech Amsterodamská smlouva, účinná od 1. května 1999 novelizovala ustanovení č. 280 Smlouvy o ES ve smyslu rovných opatření orgánů Společenství a členských států v boji s podvody proti finančním zájmům Společenství. Příslušné nařízení ES 1073/1999 zavázalo v uvedeném směru všechny orgány a instituce přijmout opatření k potírání podvodů proti finančním zájmům Společenství. Kontroly za účelem ochrany finančních zájmů Evropských společenství proti podvodům a jiným nekalým praktikám ve smyslu nařízení Rady ES 2185/96 se provádějí na místě ekonomické činnosti a mají forenzní povahu. Umožňují daleko podrobnější šetření než běžné kontroly například auditu nebo finančních úřadů členských států. Evropská komise je může nařídit i pokud existuje jen podezření z nekalých praktik při nakládání

²² Bernardi, A., *Verso una codificazione penale europea?* Ferrara, 1996, Cadoppi, B., *Towards an European Criminal Law?* European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, The Hague, 1996.

²³ Delmas- Marty, *The implementation of the Corpus Iuris in the Member States*, 2000.

²⁴ Podrobněji Fenyk, J., Kloučková, S., *Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech*, Praha 2003.

²⁵ Srov. např. Fenyk, J., *Mechanismus ochrany finančních zájmů Evropských společenství v České republice*. IN: Tomášek, M., (ed.) *Aktuální otázky europeizace trestního práva*, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 2/2005 nebo Fenyk, J., Kloučková, S., *Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech*, Praha 2003.

²⁶ Pod označením „finanční zájmy ES“ je třeba rozumět výdaje a příjmy pocházející z rozpočtů ES, jakož i výdaje a příjmy, které jsou spravovány přímo nebo na základě pravomoci delegované Společenstvím a jeho orgány nebo institucemi. Jedná se zejména o prostředky typu předvstupních fondů (PHARE, SAPARD, ISPA) a povstupních fondů (strukturální fond, fond soudržnosti, sociální fond, atd.).

²⁷ Konstrukce pojmu podvod je ve vztahu k finančním zájmům Společenství poněkud širší než konstrukce českého pojmu „podvod“. Podvod vůči finančním zájmům Společenství může totiž v duchu francouzského pojetí terminu „fraud“ spočívat jak v úmyslném tak i v nedbalostním jednání.

s prostředky z rozpočtu ES. Kontroly jsou prováděny v těsné součinnosti s orgány členského státu, na jehož území kontrola probíhá. Orgány členského státu mají být informovány v náležitém předstihu o účelu kontroly a o jejím právním základu tak, aby mohly kontrolním orgánům poskytnout nezbytnou součinnost. Pokud se kontrolovaný ekonomický subjekt brání, musí členský stát poskytnout přiměřené prostředky, které umožní kontrolním orgánům provádět jejich činnosti. Na závěr kontroly je vypracována zpráva, v níž se zohlední její dopady ve smyslu národního práva příslušného členského státu. Kontrolní zpráva má obsahovat náležitosti obdobných dokumentů ve smyslu správních předpisů příslušného členského státu, včetně důkazů použitelných ve správním nebo v trestním řízení daného členského státu. Pokud je kontrola prováděna v součinnosti s kontrolními orgány členského státu, podepisují kontrolní závěry rovněž kontrolní tohoto členského státu spolu s kontrolory Komise. Ve vztahu k národnímu právu členských států nařízení Rady ES 2185/96 umožňuje zohlednit i postupy národních kontrolních orgánů, nicméně zásadně předepisuje přesně vymezení objektu a cíle kontroly a rozsah kontrolní činnosti v daném ekonomickém subjektu. Kontrolní činnost provádějí na základě daných pravidel náležitě způsobilí kontrolní, což jsou v podstatě jen kontrolní OLAF²⁸. Z toho důvodu také přijetí nařízení 2185/96 předcházela obsáhlá diskuse se členskými státy, kterým se vesměs nelíbila možnost, že kontrolní Komise budou moci volně operovat na celém území EU prakticky mimo vliv členského státu, na jehož území se kontrola provádí²⁹. Praxe však nevyvolala žádné závažné rozpory mezi orgány Společenství a orgány členských států, ale počet uskutečněných kontrol není zatím příliš velký, i když se postupně zvyšoval. Do roku 1999 bylo provedeno pouhých 35 kontrol³⁰ a od té doby byl každoročně zaznamenán asi dvacetiprocentní nárůst ročně.

Z hlediska věcné působnosti může provádět Komise kontroly všude tam, kde jsou rozpočtové prostředky odvozeny z rozpočtů Společenství. Evropský soudní dvůr vložil pojem „finanční zájmy Společenství“ jako finanční zájmy všech subjektů Společenství³¹. Konkrétní posouzení míry podezření je ovšem sporné a může nechávat mnoho ekonomických subjektů v nejistotě. K novému nasměrování příslušných diskusí přispěl Evropský soudní dvůr v rozhodnutí ve věci Evropská centrální banka v. Komise³², kde určil, že rozhodnutí zahájit kontrolu na místě nelze učinit bez důvodného podezření. Ve vztahu se členskými státy vede tato nejasnost často k situacím, že některé informace nejsou pro členské státy dostatečně relevantní pro příslušná podezření, zatímco kontrolní Komise jsou vedeni snahou co nejúčinněji chránit finanční

²⁸ Připustnost jiných kontrolních orgánů je v praxi problematická. Např. v článku M. Tomáška Zvláštní objekty útoků proti finančním zájmům Evropských společenství, *Trestněprávní revue* č. 1/2005 je řešen vztah k možným specializovaným kontrolním v oblasti centrálního bankovníctví.

²⁹ Kuhl, H., Spitzer, H., *Die Verordnung Nr. 2185/96 des Rates über die Kontrollbefugnisse der Kommission im Bereich der Betrugsbekämpfung*, Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht, 1998, ss. 37–44.

³⁰ Zpráva o aplikaci nařízení Rady ES č. 2185/96 vztahující se ke kontrolám a prověřování na místě, prováděným Komisí za účelem ochrany finančních zájmů Evropských společenství proti podvodům a jiným nekalým praktikám z 1. 6. 2000.

³¹ Rozsudek Evropského soudního dvora v právní věci C-11/00 Komise ES v. Evropská centrální banka ze dne 10. července 2003 nebo rozsudek Evropského soudního dvora v právní věci C-15/00 Komise ES v. Evropská investiční banka.

³² Viz supra.

zájmy ES za každé situace. Na druhé straně dochází k situacím opačným, kdy pouhé předběžné informace od kontrolních orgánů Komise vedou ve členských státech k zahajování soudních řízení, protože kontrola ekonomických subjektů na místě za účelem odhalování podvodů či nekalých praktik proti finančním zájmům Společenství nevyklučuje paralelní soudní řízení proti takovému subjektu ve členském státě.

Nařízení Rady ES 2185/96 svěřuje kontrolním orgánům Komise rozsáhlé pravomoci vůči kontrolovaným ekonomickým subjektům, srovnatelné třeba s kontrolními oprávněními v oblasti hospodářské soutěže. Nařízení Rady ES 2185/96 ukládá kontrolovaným subjektům umožnit přístup do místností a na pozemky, k dopravním prostředkům, jakož i na veškerá místa, která jsou spojena s profesní činností. Podmínka profesní činnosti je samozřejmě protikladem k místům užívání pro osobní potřebu a bydlení. Evropský soudní dvůr nevyslovil všeobecný princip nedotknutelnosti obydlí v případech kontroly na místě. Připomíná pouze nutnost dodržet základní práva při ochraně obydlí za možné součinnosti národních orgánů v rámci národních právních předpisů³³. Kontrolní orgány Komise mají stejná práva přístupu ke všem informacím jako orgány členského státu. Mohou tedy shromažďovat obdobně jako národní orgány veškeré dokumenty, včetně dokumentů chráněných, kupříkladu bankovním tajemstvím nebo ochranou osobních údajů. Z povahy věci tedy plyne, že dodržují shodné zásady při nakládání s chráněnými údaji jako analogicky oprávněné orgány členského státu. Práva kontrolovaných subjektů nejsou zřetelně specifikována, s výjimkou práv při ochraně osobních údajů, ale právě na základě srovnatelnosti s kontrolami v oblasti hospodářské soutěže lze tato práva dovodit analogicky z primárního práva i z judikatury Evropského soudního dvora³⁴. Kontrolní činnost musí předně respektovat základní práva kontrolovaných subjektů. Podle ustálené judikatury Evropského soudního dvora je předně třeba klást důraz na ochranu obydlí. Například v rozsudku **Hoechst**³⁵ rozhodl Evropský soudní dvůr, že kontrolní orgány v oblasti hospodářské soutěže jsou povinny aktivně vyhledávat informace s tím že musejí rozlišovat mezi prostorami sloužícími výhradně k podnikání a prostorami sloužícími výhradně k bydlení. Posledně jmenovaná kategorie podléhá režimu ochrany základních práv. Ale ani přístup do obchodních prostor si nemohou kontrolní orgány Komise vynucovat násilím. Pokud se kontrolovaný subjekt brání, požádají kontrolní orgány o součinnost orgány členského státu. Podle judikatury Evropského soudního dvora nemůže ovšem ekonomický subjekt kontrolu na místě odmítnout³⁶.

Kontrolované subjekty mají právo na přítomnost právního zástupce v průběhu kontroly³⁷. Mají právo znát předmět a účel kontroly a v průběhu kontrolní činnosti mají být informováni o hlavních podezříváních, která proti nim existují. Nemají však právo

³³ Rozsudek Evropského soudního dvora v právní C 94-00 Roquette Frères SA v. Generální ředitel Komise pro hospodářskou soutěž, spotřebitele a potírání podvodů z 22. 10. 2002, SbSD 2002, I-9011.

³⁴ Zejména rozsudek Evropského soudního dvora v právní věci 46/87 a 227/88 Hoechst AG v. Komise z 21. 9. 1989, SbSD 1989, 2859.

³⁵ Viz supra.

³⁶ Rozsudek Evropského soudního dvora v právní věci 374/87 Orkem v. Komise z 18. 10. 1989, SbSD 1989, 3283.

³⁷ Rozsudek Evropského soudního dvora v právní věci 155/79 AM & Europe limited v. Komise z 18. 5. 1982, SbSD 1982, 1585.

být neprodleně informováni o výsledcích kontrolní činnosti³⁸. Kontrolované ekonomické subjekty mají ve stadiu přípravného řízení toliko omezený přístup ke kontrolním spisům. Podle rozhodnutí Soudu první instance v právní věci **Santiago Gomez-Reino**³⁹ není OLAF povinen umožnit kontrolovaným subjektům přístup ke kontrolním protokolům. Toto pojetí se může dostat do protikladu s praxí některých členských států, kde obecně platí, že kontrolované subjekty mají právo na informace o výsledcích kontroly. Podle zásady přednosti evropského práva před právem vnitrostátním však ani v takových členských zemích nelze prolomit mlčenlivost orgánu OLAF vůči kontrolním subjektům ve smyslu komunitárního práva a shora citované judikatury. Kontrolní orgány Komise jsou vázány mlčenlivostí ve věcech, zjištěných při kontrolní činnosti. Dále jsou vázány mlčenlivostí, pokud jde o obchodní tajemství kontrolovaných subjektů, s nímž přišli v průběhu kontrolní činnosti do styku. Porušení mlčenlivosti zakládá osobní odpovědnost kontrolora, který by takovou povinnost porušil. Otázka práv ekonomických subjektů je citlivá ještě z toho důvodu, že výsledky kontrolní činnosti jsou využitelné pro správní či trestní řízení v rámci členského státu, kde se ekonomický subjekt nachází. Ve vztahu k trestnímu řízení je dosti časté, že výsledky kontroly zakládají důvod ke trestnímu stíhání za podvod proti finančním zájmům Evropských společenství. Jestliže kontroloři Komise naopak nezjistí žádné okolnosti, které by mohly vést ke trestnímu stíhání za podvod proti finančním zájmům Evropských společenství, musejí umožnit orgánům členského státu přístup k výsledkům kontroly a umožnit jim zjistit zda nejsou případné důvody k zahájení trestního stíhání podle vnitrostátního práva, například pro daňové úniky apod. Kontrolovaný subjekt se může konečně setkat i s problémy aplikace procesního práva. Kontroloři komise jsou při své činnosti povinni zohledňovat národní procesní předpisy, což rozhodně nelze vykládat tak, že by měly tyto národní předpisy výhradně aplikovat. Otázka vztahu procesních předpisů komunitárních a národních je tak věcí aplikace spíše případ od případu, což v praxi nepřispívá k upevnění právní jistoty kontrolovaných subjektů. K tomu lze připočítat i možnou neznalost národních zvyklostí nebo jazyků ze strany kontrolních orgánů Komise. Nařízení Rady ES 2185/96 neukládá používat při kontrole národní jazyk členského státu. Komise se snaží zmírnit uvedená rizika právní nejistoty kontrolovaných subjektů různými způsoby. Předně se snaží, aby nedocházelo k častému opakování kontrol u jednoho subjektu, a to i kontrol z různých pozic. Kupříkladu, byla-li nedávno provedena u jednoho subjektu kontrola pro podezření z narušování hospodářské soutěže, snaží se orgány Komise využít kontrolních poznatků i pro případná podezření z porušování finančních zájmů ES a tuto kontrolu neopakovat. Komise ovšem nemůže vyloučit paralelní a opakované kontroly ze strany orgánů členského státu. Praktická zkušenost ukázala, že výkon kontrol ekonomických subjektů na místě pro podezření z útoků proti finančním zájmům Společenství se setkává s menším okruhem konfliktů mezi Komisí a členskými státy než se původně očekávalo. Orgány Komise se snaží respektovat předpisy členských států a členské státy spolupracují tak, jak jim to ukládají obecné principy komunitárního práva, zejména

³⁸ Rozsudek Evropského soudního dvora v právní věci 136/79 National Panasonic v. Komise z 26. 6. 1980, SbSD 1980, 2033.

³⁹ Rozsudek Soudu první instance ES v právní věci T-215/02 Santiago Gomez-Reino.

princip loajality ve smyslu čl. 10 Smlouvy o ES. Ukazují se však jiné problémy, a to především v oblasti dotyku s ochranou základních práv a svobod. EU nemá zatím závazný katalog ochrany základních práv. Bude-li ratifikována Smlouva o Ústavě pro Evropu, pak se takový Charta základních práv EU stane právně závazným dokumentem, což přispěje k větší právní jistotě kontrolovaných subjektů. Další okruh problémů se otevírá ve vztahu realizace výsledků kontrol na místě formou trestního řízení. Větší účinnosti tohoto vztahu by nepochybně napomohl projekt evropského prokurátora, který by stíhal skutky ohrožující finanční zájmy Evropských společenství. První zkušenosti s realizací evropského zatýkacího rozkazu ve členských státech ukazují, že společné instrumenty trestní spolupráce v EU jsou účinným nástrojem k potírání kriminality, společné trestné ve všech členských zemích, k níž útoky proti finančním zájmům ES nepochybně náleží.

4.2 ZÁKLADNÍ PRÁVA A SVOBODY PŘI OCHRANĚ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Nedávná judikatura Evropského soudního dvora přinesla rovněž výraznou formulaci realizace dalšího z fundamentálních práv, jakým je ochrana životního prostředí. Toto právo formuluje článek II-97 Smlouvy o Ústavě pro Evropu tak, že „vysoká úroveň ochrany životního prostředí a zvyšování jeho kvality musejí být začleněny do politik Unie a zajištěny v souladu se zásadou udržitelného rozvoje“. Součástí stávající politiky ES na ochranu životního prostředí tak, jak je formulována v čl. 174–176 Smlouvy o ES je rovněž reakce na znepokojivý růst trestných činů týkajících se životního prostředí tak, že je definován určitý počet trestných činů proti životnímu prostředí, pro které mají členské státy stanovit sankce trestněprávní povahy. Každý členský stát má tedy přijmout nezbytná opatření, aby do svého právního řádu zavedl následující trestné činy proti životnímu prostředí jako úmyslné trestné činy:

- a) vypouštění, emise nebo uvolňování množství látek nebo ionizujícího záření do vzduchu, půdy nebo vody, které způsobují smrt nebo vážná poškození zdraví osob;
- b) protiprávní vypouštění, emise nebo uvolňování množství látek nebo ionizujícího záření do vzduchu, půdy nebo vody, které způsobují nebo mohou způsobit jejich trvalé nebo podstatné zhoršení nebo smrt anebo vážné poškození zdraví kterékoli osoby anebo podstatné poškození chráněných památek a jiných chráněných objektů, majetku a zdraví zvířat nebo rostlin;
- c) protiprávní nakládání s odpady, jejich zpracování, ukládání, přeprava, vývoz a dovoz, včetně nebezpečných odpadů, které způsobují nebo mohou způsobit smrt nebo vážné poškození zdraví kterékoli osoby anebo podstatné zhoršení kvality vzduchu, půdy a vody a zdraví zvířat anebo rostlin;
- d) protiprávní provozování továrny, v níž je prováděna nebezpečná činnost, která způsobuje nebo může způsobit mimo továrnu smrt nebo vážné poškození zdraví kterékoli osoby anebo podstatné zhoršení kvality vzduchu, půdy a vody a zdraví zvířat anebo rostlin;
- e) protiprávní výroba, zpracování, ukládání, použití, doprava, vývoz nebo dovoz jaderných materiálů nebo jiných nebezpečných radioaktivních látek, které způsobují

- nebo mohou způsobit smrt nebo vážné poškození zdraví kterékoli osoby nebo podstatné zhoršení kvality vzduchu, půdy a vody a zdraví zvířat anebo rostlin;
- f) protiprávní držení, odchyt, poškozování a usmrcování chráněných druhů volně žijící zvěře a planě rostoucích rostlin nebo obchodování s nimi či s jejich částmi, alespoň jsou-li podle vnitrostátních právních předpisů ohroženy vymizením;
- g) protiprávní obchod s látkami poškozujícími ozón.

Kromě toho mají členské státy přijmout nezbytná opatření k zavedení shora vyjmenovaných trestných činů, jsou-li spáchány z nedbalosti nebo alespoň z hrubé nedbalosti a jsou-li spáchány v účastenství. V uvedené souvislosti se předpokládá též odpovědnost právnických osob za jednání nebo opominutí definuje sankce, které jim mají být uloženy a které „zahrnují pokuty trestní nebo jiné povahy a mohou zahrnovat i jiné sankce“.

Tyto povinnosti byly členským státům EU uloženy v rámci třetího pilíře EU – spolupráce ve věcech justičních a trestních, a to **Rámcovým rozhodnutím Rady 2003/80/JVV ze dne 27. ledna 2003 o trestněprávní ochraně životního prostředí**⁴⁰. Rámcová rozhodnutí, jako jeden z aktů sekundárního unijního práva jsou běžně považována za základní nástroj minimální harmonizace skutkových podstat trestných činů v rámci třetího pilíře EU, tedy za jeden z nejnámennějších instrumentů europeizace trestního práva⁴¹. Rámcová rozhodnutí přijímá Rada EU podle čl. 34, písm. c) Smlouvy o EU jednomyslně, a to za účelem sblížení zákonů a jiných předpisů členských států. Je potom na členských státech, jakou formu implementace rámcových rozhodnutí do svých právních řádů zvolí. Rámcová rozhodnutí, jakožto akty III. pilíře EU, jsou stejně jako směrnice, jakožto akty I. pilíře EU, určena členským státům a stejně jako směrnice zavazují členské státy co do výsledku, jehož má být dosaženo. Na rozdíl od směrnic nejsou ovšem rámcová rozhodnutí akty nadnárodními, nýbrž mezivládními. Nelze z nich tedy, například na rozdíl od směrnic či nařízení, vynucovat přímý účinek, kupříkladu formou občanskoprávní odpovědnosti. Evropský soudní dvůr může podle čl. 35 Smlouvy o EU, odst. 1 rozhodovat o předběžných otázkách týkajících se platnosti a výkladu rámcových rozhodnutí. Evropský soudní dvůr může rovněž podle čl. 35 Smlouvy o EU, odst. 6 přezkoumat právnost rámcových rozhodnutí na základě žalob, podaných členskými státy nebo Komisí pro nepřislušnost, porušení podstatných procedurálních náležitostí, porušení Smlouvy o EU nebo právní normy vydané k jejímu provedení anebo pro zneužití pravomoci.

Uvedené rámcové rozhodnutí bylo ovšem napadeno žalobou na neplatnost ze strany Evropské komise a Evropský soudní dvůr rozhodl o jeho zrušení rozsudkem **Evropská komise v. Rada**⁴², kde mimo jiné uvedl celou řadu právních argumentů k formulaci obsahu a rozsahu práva ochrany životního prostředí. Hlavní výhrada Evropské komise proti napadenému rámcovému rozhodnutí směřovala proti jeho právnímu základu, na němž Rámcové rozhodnutí ukládá povinnost stanovit trestní sankce proti

⁴⁰ Úř. věst. 2003, L 29, s. 55.

⁴¹ Podrobněji k problémům europeizace trestního práva srov. např. Tomášek, M., Komunitární a unijní metody harmonizace skutkových podstat některých trestných činů. IN: Tomášek, M., (ed.), Aktuální otázky europeizace trestního práva, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 2/2005.

⁴² Rozsudek Evropského soudního dvora v právní věci C – 176/03 Evropská komise v. Rada ze 13. září 2005, SbSD.

pachatelům trestných činů, týkajících se životního prostředí. Podle Komise totiž správný právní základ nespočívá ve třetím pilíři EU, jehož je Rámcové rozhodnutí aktem, nýbrž v pilíři prvním, jehož nástrojem by měl být akt práva ES. Podle Komise je náležitým právním základem čl. 175 odst. 1 Smlouvy o ES. V tomto směru předložila Evropská komise už v roce 2001 příslušný návrh směrnice ES⁴³, který je založen na uvedeném článku a který ve své příloze uvádí akty práva Společenství, kterých se týkají jednání, která jsou trestnými činy. Abstraktněji řečeno, byla Evropská komise právního názoru, že europeizace trestných činů v oblasti životního prostředí lze lépe dosáhnout aktem komunitárním než unijním, neboť chráněný zájem – ochrana životního prostředí – vyplývá v tomto případě ze Smlouvy o ES, nikoliv ze Smlouvy o EU, tedy z práva komunitárního, nikoliv unijního. Z praktického hlediska je jistě výhodou, že akty prvního pilíře jsou přijímány většinou kvalifikovanou, nikoliv jednomyslně, jako je tomu v případě aktů pilíře třetího⁴⁴. Zásadní teoretickou otázkou ovšem zůstává, zda označení trestnosti některých jednání normou komunitárního práva neznamená popření principu podle něhož není trestní právo odevzdanou pravomocí a Evropská společnost získala jen tolik oprávnění, kolik jim členské státy předaly příslušnými mezinárodními smlouvami, a proto při své činnosti musela a musejí respektovat vztahy svrchované rovnosti s členskými státy jako nevyhnutelný důsledek mezinárodněprávní subjektivity všech zainteresovaných subjektů, včetně suverenity těchto členských států vykonávat trestní jurisdikci na svém území. Komise ve své argumentaci k žalobě ovšem netvrdila, že by měla existovat pravomoc Společenství v oblasti trestního práva. S odvoláním na článek 175 Smlouvy o ES nicméně vyjádřila právní názor, že Společenství má pravomoc uložit členským státům povinnost stanovit trestní sankce v případě trestných činů proti právním předpisům Společenství v oblasti ochrany životního prostředí, pokud bude mít za to, že je to nezbytný prostředek pro zajištění účinnosti těchto právních předpisů. Sbližování vnitrostátních trestněprávních předpisů, zvláště znaků skutkových podstat trestných činů týkajících se životního prostředí a za které je možno uložit trestní sankce, je považováno za nástroj ve službě dotčené politiky Společenství. Na podporu svých argumentů Komise uvedla vícero nařízení přijatých v oblasti politiky rybolovu a dopravy, kde se členským státům ukládá jednat trestněprávní cestou nebo kde se zavádí omezení typu sankcí, které mohou členské státy uvalit. Kromě toho Evropská komise poukázala na směrnice proti praní peněz⁴⁵, které posloužily za základ vymezení skutkových podstat jednání, směřujících k legalizaci výnosů z trestné činnosti tak, a to normou prvního pilíře, čili práva komunitárního, takže vlastně vně pravomocí ES vůči trestnímu právu⁴⁶. I když v prejudikatuře Evropského soudního dvora nelze nalézt příslušný precedens, je možné se odvolat na preju-

⁴³ Úř. věst. 2001, C 180, s. 238.

⁴⁴ Podrobněji k vztahům prvního a třetího pilíře EU srov. např. Tomášek, M., Vytyčování hranic prvního a třetího pilíře EU, Právník č. 7/2005.

⁴⁵ Směrnice Rady ES z 10. června 1991 o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz č. 91/308/EHS ve znění směrnice Evropského parlamentu a Rady EU ze 4. prosince 2001, kterou se mění a doplňuje Rady ES č. 91/308/EHS o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz č. 2001/97/ES.

⁴⁶ Podrobněji ke vlivu těchto směrnic na europeizaci trestního práva např. Tomášek, M., Komunitární dimenze skutkové podstaty trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti (§ 252a trestního zákona), Trestní právo č. 2/2004.

dikaturu aplikující takové základní zásady evropského práva jako je loajalita, efektivita nebo ekvivalence⁴⁷.

Protiargumentace Rady EU byla postavena na otázce pravomocí Společenství, resp. Unie ve věcech trestních. Rada namítala, že Smlouva o Evropské unii věnuje specifickou hlavu soudní spolupráci v trestních věcech (články 29, 30 a 31 písm. e) Smlouvy o EU), kde se Evropské unii výslovně světuje pravomoc v oblasti trestního práva, zvláště pokud jde o vymezení znaků skutkových podstat trestných činů a použitelných trestů. Postoj Komise je tedy dle názoru Rady paradoxní, protože znamená jednak mít za to, že autoři Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o ES zamýšleli světit implicitně Společenství trestněprávní pravomoc, a jednak nebrat v úvahu, že titíž autoři takovou pravomoc výslovně světili Evropské unii. Podle Rady Evropský soudní dvůr nikdy předtím neuložil členským státům přijmout trestní sankce. Podle judikatury Evropského soudního dvora členským státům jistě přísluší dbát, aby porušení práva Společenství bylo sankcionováno za obdobných hmotněprávních a procesních podmínek, jako jsou ty, které jsou použitelné v případech porušení vnitrostátního práva podobné povahy a podobného významu, přičemž sankce musí být krom toho účinná, odrazující a přiměřená porušení práva. Nadto mají vnitrostátní orgány vůči porušení práva Společenství postupovat se stejnou důsledností jako v případech uplatňování odpovídajících vnitrostátních právních předpisů⁴⁸. Soudní dvůr však ani explicitně, ani implicitně nerozhodl, že Společenství má pravomoc pro sblížování trestněprávních pravidel použitelných v členských státech. Naopak měl podle názoru Rady za to, že volba sankcí přísluší členským státům. Pokud kdy právo Společenství ve výjimečných případech upřesnil, že členské státy zahájí trestněprávní nebo správní stíhání, omezil se vždy na ozřejnění volby, která se jim každopádně nabízela. Různé akty sekundárního práva přejímají tradiční formulaci, podle které je třeba stanovit „účinné, přiměřené a odrazující sankce“, aniž by však zpochybňovaly možnost členských států volit mezi správní a trestněprávní cestou. Například v oblasti ochrany proti padělání eura⁴⁹ Rada oddělila trestněprávní část od Nařízení Rady č. ES 1338/2001, kterým se stanoví opatření, nezbytná k ochraně eura proti padělání a odkázala ji na rámcové rozhodnutí Rady 2000/383/JVV ze dne 29. května 2000 o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura⁵⁰. V daném případě se podle Rady rámcové rozhodnutí s ohledem jak na svůj účel, tak na svůj obsah týkalo sblížování trestního práva. Pouhá skutečnost, že směřuje k boji proti trestným činům týkajícím se životního prostředí, není té povahy, aby založila pravomoc Společenství. Toto rozhodnutí ve skutečnosti doplňuje právo Společenství v oblasti ochrany životního prostředí.

V dané věci Evropský soudní dvůr rozhodl napadené rámcové rozhodnutí zrušit. V odůvodnění se opřel zejména o právní názor, že rámcové rozhodnutí tím, že zasa-

⁴⁷ Evropský soudní dvůr v právní věci 50/76, Amsterdam Bulb ze dne 2. února 1977, SbSD 1977 s. 137, v právní C-186/98, Nunes a de Matos ze dne 8. července 1999, SbSD 1999. I-4883 nebo v právní věci C-2/88 12 Zwartveld ze dne 13. července 1990, SbSD 1990. I-3365 apod.

⁴⁸ Viz zejména rozsudek Evropského soudního dvora v právní věci 68/88, Komise v. Řecko ze dne 21. září 1989.

⁴⁹ Podrobněji viz např. Tomášek, M., Trestněprávní ochrana peněz a princip evropské teritoriality (na okraj § 143 tr. zák.), Trestní právo č. 5/2004.

⁵⁰ Úř. věst. 2000 L 140, s. 1.

huje do pravomocí v oblasti životního prostředí, které článek 175 Smlouvy o ES svěřuje Společenství ve svém celku porušuje článek 47 Smlouvy o EU, podle něhož žádné ustanovení Smlouvy o ES nemůže být dotčeno ustanoveními Smlouvy o Evropské unii. V tomto ohledu je nesporné, že ochrana životního prostředí je jedním z hlavních cílů Společenství⁵¹. Články 174 – 176 Smlouvy o ES představují v zásadě rámec, ve kterém musí být prováděna politika Společenství v oblasti životního prostředí. Zvláště čl. 174 odst. 1 Smlouvy o ES uvádí cíle činnosti Společenství v oblasti životního prostředí a článek 175 Smlouvy o ES vymezuje postupy pro dosažení těchto cílů. Pravomoc Společenství je obecně vykonávána postupem, stanoveným v článku 251 Smlouvy o ES, po konzultaci s Hospodářským a sociálním výborem a s Výborem regionů. Pokud však jde o některé oblasti uvedené v čl. 175 odst. 2 Smlouvy o ES, rozhoduje pouze Rada jednomyslně na návrh Evropské komise a po konzultaci s Evropským parlamentem a s oběma výše uvedenými institucemi. Jak již Soudní dvůr rozhodl dříve a v jiných věcech, předpokládají opatření uvedená u všech tří odrážek čl. 175 odst. 2 prvního pododstavce Smlouvy o ES zásah orgánů Společenství do oblastí, jako je daňová politika, politika energie nebo politika územního plánování, ve kterých vně politiky životního prostředí Společenství buď Společenství nemají zákonodárnou pravomoc, nebo je požadována jednomyslnost uvnitř Rady⁵². Uvedenými právními větvemi ovšem Evropský soudní dvůr nikterak nezpochybnil a v odůvodnění rozsudku Evropská komise v. Rada to také výslovně uvedl, že trestněprávní předpisy stejně jako jako trestněprocesní pravidla nejsou v pravomoci Společenství, což podložil i odkazy na svoji nejdůležitější prejudikaturu⁵³. Z ní vyplývá, že trestní právo a trestní řízení jsou oblasti, které v zásadě zůstávají v pravomoci členských států. Z této konstantní judikatury je však také zřejmé, že komunitární právo stanoví určité hranice v této oblasti s ohledem na kontrolní opatření třeba ve spojení s volným pohybem zboží a osob. Administrativní opatření a sankce nesmějí jít za rámec toho, co je nezbytně nutné. Kontrolní postupy nesmějí být chápány tak, aby omezily svobody zaručené smlouvou a nesmějí mít za následek sankce, které jsou nepřiměřeně přísné ve srovnání se závažností protiprávního jednání do té míry, že by se staly překážkou výkonu těchto svobod⁵⁴. K zásahům do trestního práva lze však členské státy zavázat i akty Společenství, přesněji řečeno směrnicemi, a to nepřímou, pokud se týkají zájmu, chráněného právem Společenství, kupříkladu ochrany finančních zájmů ES, ale i ochrany životního prostředí.

Na druhé straně dlouhodobě existují i další oblasti trestní spolupráce a „europeizace“ trestního práva členských států, jež jsou postaveny na zásadách práva komunitárního. V souladu s ustanovením čl. 280 Smlouvy o založení ES je to zejména společná odpovědnost mezi Společenstvím a členskými státy při ochraně finančních zájmů Evropských společenství, kde byl v roce 1999 zřízen při Evropské komisi Evropský úřad

⁵¹ Viz rozsudky v právních věcech 240/83 ADBHU ze dne 7. února 1985 nebo 302/86 Komise v. Dánsko, ze dne 20. září 1988 nebo C-213/96, Outokumpu ze dne 2. dubna 1998.

⁵² Srov. rozsudek Evropského soudního dvora v právní věci C-36/98, Španělsko v. Rada ze dne 30. ledna 2001, SbSD 2001, I-779.

⁵³ Zejména na rozhodnutí Evropského soudního dvora v právní věci 208/80, trestní řízení proti Guerino Casati z 11. listopadu 1981, SbSD 1981, 2595.

⁵⁴ Tomášek, M., Existuje „evropské trestní právo“?, Trestněprávní revue č. 5/2004.

pro potírání podvodných jednání (*Office européen de lutte antifraude* – OLAF). Do jeho působnosti náleží podíl na boji proti podvodům, korupci, praní peněz a jiným nezákonným aktivitám, které poškozují finanční zájmy ES⁵⁵. Podle názoru Evropského soudního dvora však z okolnosti, že článek 135 Smlouvy o ES a čl. 280 odst. 4 Smlouvy o ES vyhrazují v oblasti celní spolupráce a boje proti zásahům do finančních zájmů Společenství použití vnitrostátního trestního práva a organizaci soudnictví členským státům, nemůže být vyvozováno, že v rámci provádění politiky životního prostředí musí být odmítnuto jakékoli sblížení trestního práva, a to i tak omezené, jako vyplývá z rámcového rozhodnutí, byť by bylo nezbytné pro zajištění účinnosti práva Společenství.

Popsaná rozhodovací tendence jakoby navazovala na přechod některých oblastí, které byly ještě v maastrichtském znění Smlouvy o EU součástí třetího pilíře EU, do pilíře prvního po účinnosti Amsterodamské smlouvy v roce 1999⁵⁶. Smlouva o ES v amsterodamském znění tak obsahuje hlavu IV o vízových, azylových, přistěhovaleckých a jiných politikách, týkajících se volného pohybu osob, jejíž článek 61 odkazuje rovněž na příslušná ustanovení Smlouvy o EU o spolupráci ve věcech justičních a trestních, tedy třetího pilíře EU. K rozlišení toho, co ještě patří do dimenze komunitární a co již do dimenze unijní výrazně přispívá dikce článku 64 Smlouvy o ES, kde se vymezuje, že příslušná Hlava IV se nedotýká odpovědnosti členských států za udržování práva a pořádku a za zajišťování vnitřní bezpečnosti. Ke komuniarizaci v dané oblasti také nedošlo okamžitě, nýbrž byl to proces postupný, který probíhal ve smyslu článku 67 Smlouvy o ES po celé přechodné období v délce pěti let. Konečně článek 61 písm. a počítá i v rámci prvního pilíře EU s opatřeními k předcházení a potírání závažné trestné činnosti ve smyslu článku 31 Smlouvy o EU. Propojenost článku 61 Smlouvy o ES a článku 31 Smlouvy o EU je tak jedním z důležitých mezníků pro vytyčování hranic mezi prvním a třetím pilířem EU. Článek 31 Smlouvy o EU, odst. 1, písm. e), ve znění Amsterodamské smlouvy roku 1999 vytyčuje hlavní mezníky současných hranic třetího pilíře EU jako spolupráci příslušných ministerstev a soudů v trestním řízení, k čemuž novela čl. 31 Smlouvy o EU Niceskou smlouvou, účinná od 1. února 2003 doplňuje, že se tak má dít prostřednictvím Eurojustu. Dalšími mezníky hranic třetího pilíře EU jsou ve smyslu článku 31 Smlouvy o EU ulehčení extradice mezi členskými státy, zajištění slučitelnosti příslušných předpisů členských států, pokud je to nutné ke zlepšení této spolupráce, předcházení konfliktům mezi členskými státy a postupné přijímání opatření k zavedení minimálních norem, skutkových podstat trestných činů a trestů a v oblasti organizované kriminality, terorismu a obchodu s drogami.

Pro pořádek budiž doplněn další příklad komunitarizace. Kromě matérie hlavy IV Smlouvy o ES o vízových, azylových, přistěhovaleckých a jiných politikách, týkajících se volného pohybu osob, přešla Amsterodamskou smlouvou ze třetího do prvního

⁵⁵ Srov. např. Fenyk, J., Mechanismus ochrany finančních zájmů Evropských společenství v České republice. IN: Tomášek, M., (ed.) Aktuální otázky europeizace trestního práva, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 2/2005 nebo Fenyk, J., Kloučková, S., Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, Praha 2003.

⁵⁶ Soulier, Le Traité d'Amsterdam et la coopération policière et judiciaire en matière pénale, Revue de science criminelle 1998, 253.

ho pilíře EU též matérie, týkající se Schengenských dohod⁵⁷. Schengenské dohody vytvářely již od poloviny osmdesátých let minulého století prostor bezpečného vnitřního bezhraničního režimu mezi některými členskými státy EU⁵⁸ za současného vytváření jednotného režimu na vnějších hranicích Společenství. Schengenské dohody byly vlastně důsledkem liberalizace volného pohybu osob, který si vyžadoval zavedení rovného standardu ochrany bezpečnosti a pořádku v účastnických státech. Komunitarizace uvedených otázek Amsterodamskou smlouvou znamenala především posílení pravomocí Rady v dané oblasti, směřující k vydávání normativních aktů v oblasti ochrany vnějších hranic nebo policejní spolupráce.

5. OCHRANA PROCESNÍCH PRÁV V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Přestože se ratifikační proces Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu po neúspěchu referend ve Francii a v Nizozemsku v průběhu roku 2005 v podstatě zastavil, můžeme pozorovat, že orgány EU usilují i jinými prostředky o prosazování těch principů navrhované Ústavy, které pokládají za nevyhnutelný předpoklad dalšího fungování integrace. Jednou z takových oblastí je spolupráce ve věcech trestních. Spolupráce ve věcech trestních patří podle současné právní úpravy k neodevzaným pravomocím, v jejichž rámci mají členské státy vykonávat trestní suverenitu na svém území. Na rozdíl od dosavadní úpravy počítá Smlouva o Ústavě pro Evropu ve svém článku III-171 s tím, aby v pravomoci EU bylo též přijímání pravidel a postupů k uznání všech druhů rozsudků a soudních rozhodnutí, úprava dalšího vzdělávání soudců, státních zástupců a justičních zaměstnanců, stejně jako přijímání předpisů o minimálním standardu práv jednotlivců v trestním řízení, úprava práv obětí trestných činů a jiných specifických aspektů trestního řízení, stejně jako vydání pravidel o minimálních standardech v oblasti zvláště závažné trestné činnosti, jako např. terorismus, obchodování s lidmi, sexuální vykořisťování žen a dětí apod., včetně počítačové a organizované kriminality.

Listina základních práv EU, přijatá na zasedání Evropské rady v Nice v roce 2000 a její reflexe v návrhu Smlouvy o Ústavě pro Evropu kodifikují základní práva, související se soudním řízením, tedy i s řízením trestním. Hlava VI druhé části Ústavy pro Evropu obsahuje pasáž, souhrnně nazvanou „Soudnictví“, kde jsou deklarována základní procesní práva pro evropský kontext.

5.1 PRÁVO NA SPRAVEDLIVÝ PROCES

Článek II-107 Ústavy pro Evropu vychází z článku 13 Evropské úmluvy o lidských právech a stanoví, že každý, jehož práva a svobody, zaručené právem Unie byly porušeny má za podmínek stanovených tímto článkem právo na právní ochranu

⁵⁷ Pauknerová, M., Evropské mezinárodní právo soukromé a české právo. IN: České právo na prahu Evropské unie (M. Tomášek, ed.), Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 1–2/2004, str. 133–143.

⁵⁸ Do této mezinárodní spolupráce se postupně zapojilo 13 států, ze starých členských zemí se nezapojily Irsko a Velká Británie a dva neeulejské státy Island a Norsko.

a na spravedlivý proces“. Judikatura Evropského soudního dvora přitom již dříve zaručila právo na účinnou soudní ochranu v právu EU s tím, že se tato obecná zásada právní vztahuje rovněž na členské státy při uplatňování evropského práva⁵⁹. V rozsudku **PIS and Cornwall County Council**⁶⁰ se Evropský soudní dvůr odvolal na příslušné rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku a o několik let později potvrdil význam práva na spravedlivý proces v rozsudku **Baustahlgewebe GmbH**⁶¹. Tyto a další rozsudky Evropského soudního dvora posunuly nazírání na evropské právo jednoznačně směrem k posílení jeho lidskoprávní dimenze ve všech oblastech, včetně oblasti europeizace trestního práva. Tento posun evropského práva je přímo úměrný posilování občanského prvku v evropském právu, jehož jsme svědky zejména po zavedení kategorie občanství EU počátkem devadesátých let. Tak, jak se evropský občan pohybuje po území členských států, naráží na řadu situací, původně evropským právem nepředvídaným, kupříkladu v oblasti lidských práv, ale i v oblasti trestního práva. Tomu odpovídal i vývoj primárního práva – zakotvení spolupráce ve věcech trestních do Smlouvy o EU v roce 1992 Maastrichtskou smlouvou a prohloubení tohoto třetího pilíře EU Amsterodamskou smlouvou v roce 1999. Také judikatura rází od konce 90. let stále ve větší míře zásadu, že lidská práva jsou v rovnováze s právy ekonomickými. Kupříkladu v rozsudku **Omega Spielhallen und Automatenaufstellungen GmbH**⁶² došel Evropský soudní dvůr k názoru, že lidská práva by měla mít přednost před právy ekonomickými. Také rámcová rozhodnutí EU musejí být vykládána tak, aby byla dodržena základní práva, včetně práva na spravedlivý proces.

S aplikací práva na spravedlivý proces souvisejí i druhý a třetí odstavec článku II-107 Ústavy pro Evropu, a to právo na zákonného soudce, právo na obhajobu a právo na bezplatnou právní pomoc v případě potřeby. Posledně jmenované právo deklaroval již dříve Evropský soudní dvůr v právní věci **Airey**⁶³ tak, že právní pomoc by měla být poskytnuta v případech, kdy by její neexistence znemožnila zajistit účinnou právní ochranu.

5.2 OCHRANA PRÁV OBĚTÍ TRESTNÝCH ČINŮ

S ustanoveními článku II-107 Ústavy pro Evropu souvisí i ochrana práv obětí trestných činů, deklarovaná též v článku III-171 Ústavy pro Evropu. Aspektem ochrany procesních práv obětí trestných činů se Evropský soudní nepřímou zabýval už v dávném rozsudku věci **Cowan**⁶⁴. Předmětem předběžné otázky byly podmínky, za jakých lze poskytnout odškodnění obětem trestných činů z jiného členského státu. Francie odmítala poskytnout odškodnění britskému státnímu občanu, který byl v době svého turistického zájezdu do Paříže napaden a těžce zraněn. Podle francouzského

⁵⁹ Evropský soudní dvůr v právních věcech 222/84 Johnson ze dne 15. května 1984, SbSD 1984 s. 1651, C-222/86 Heylens ze dne 15. října 1987, SbSD 1987, s. 1097 a C-97/91 Borelli ze dne 3. prosince 1992, sbSD 1992, I-6313.

⁶⁰ Evropský soudní dvůr v právní věci C-13/94, PIS and Cornwall County Council z 30. dubna 1996.

⁶¹ Evropský soudní dvůr v právní věci C-185/95, Baustahlgewebe GmbH ze 17. prosince 1998.

⁶² Evropský soudní dvůr v právní věci C-36-02, Omega Spielhallen und Automatenaufstellungen GmbH, ze 14. října 2004.

⁶³ Evropský soudní dvůr v právní věci Airey ze dne 9. října 1979, SbSD 1979, A 32, 11.

⁶⁴ Evropský soudní dvůr v právní věci 186/87, Ian William Cowan v. Trésor public, SbSD 1989, str. 195.

restního řádu mohli poškození požadovat odškodné na francouzském státu za předpokladu, že nebyl zjištěn pachatel. Cizinci mohli takové odškodné požadovat jen tehdy, pokud mezi Francií a státem původu poškozeného existovala při odškodňování poškozených vzájemnost. Evropský soudní dvůr v této věci konstatoval, že *restní právo a trestní řízení je v působnosti členských států Společenství, avšak tato působnost členských států je omezena. Výkon trestní jurisdikce členského státu nesmí vést k diskriminaci podle státní příslušnosti k jinému členskému státu a nesmí omezovat základní svobody, zaručené komunitárním právem*. Podle názoru soudu vykonával v tomto případě poškozený Cowan své právo požívat volného pohybu služeb tím, že pobýval jako turista v Paříži, kde tyto služby využíval. V souvislosti s výkonem tohoto práva utrpěl újmu. Jestliže francouzské trestní právo přiznává v takových případech poškozeným právo na náhradu škody, nemůže tak činit selektivně podle poměru vzájemnosti k jiným státům, ale musí postupovat nediskriminačně vůči vlastním občanům jako vůči občanům jiných členských států ES. Trestní právo nelze aplikovat bez ohledu na výkon základních svobod, zaručených Smlouvou o ES. Přestože kontext rozhodnutí ve věci Cowan směřoval ke vztahu trestního práva a výkonu základních tržních svobod ES, je vhodné konstatovat, že položil základ unijního nazírání na ochranu práv obětí trestných činů.

Za průlomový rozsudek, vztahující se k ochraně práv obětí trestných činů je považován rozsudek **Pupino**⁶⁵ z roku 2005. Předmětem rozhodování Evropského soudního dvora ve věci Pupino bylo rozhodnutí o předběžné otázce ve věci se týká výkladu článků 2, 3 a 8 rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/JVV ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v rámci trestních řízení⁶⁶. Tato žádost byla podána v rámci trestního řízení zahájeného proti Marii Pupino, učitelce v mateřské škole, obviněné z ublížení na zdraví žáků v rozhodné době mladších pěti let. Podle článku 2 tohoto rámcového rozhodnutí zaručí každý členský stát obětem ve svém trestněprávním systému skutečnou a přiměřenou úlohu. Bude nadále usilovat o to, aby obětem v průběhu řízení zaručil zacházení náležitě respektující jejich osobní důstojnost, a uznává práva a oprávněné zájmy obětí, zejména v rámci trestního řízení. Každý členský stát zajistí, aby s oběťmi, jež jsou zvláště ohrožené, bylo zacházeno zvláštním způsobem, který co nejlépe odpovídá jejich situaci. Podle článku 3 tohoto rámcového rozhodnutí každý členský stát zaručí, aby oběti mohly být v průběhu řízení vyslechnuty a mohly poskytovat důkazy. Každý členský stát také přijme vhodná opatření, aby jeho orgány vyslychaly oběti pouze v míře nezbytné pro účely trestního řízení. Článek 8 jmenovaného rámcového rozhodnutí stanoví, že je-li nezbytné chránit oběti, zejména ty neohroženější, před následky jejich výpovědi při veřejném soudním jednání, zajistí každý členský stát, aby mohly na základě soudního rozhodnutí svědčit za podmínek umožňujících dosažení tohoto cíle, a to všemi vhodnými prostředky slučitelnými s jeho základními právními zásadami. Podstatou předběžné otázky bylo, zda články 2, 3 a čl. 8 odst. 4 rámcového rozhodnutí musejí být vykládány v tom smyslu, že vnitrostátní soud musí mít možnost umožnit dětem nízkého věku, které tvrdí, že byly oběťmi špatného za-

⁶⁵ Evropský soudní dvůr v právní věci C-105/03 Tribunale di Firenze v. Maria Pupino ze dne 16. června 2005.

⁶⁶ Úř. věst. 2001 L 82, s. 1.

cházení, učinit výpověď za podmínek umožňujících jim zaručit přiměřenou úroveň ochrany, mimo veřejné soudní jednání a před jeho konáním. Článek 2 a čl. 8 odst. 4 citovaného rámcového rozhodnutí ukládají každému členskému státu povinnost usilovat o to, aby obětem v průběhu řízení zaručily zacházení náležitě respektující jejich osobní důstojnost, dbát na to, aby s oběťmi, jež jsou zvláště ohrožené, bylo zacházeno zvláštním způsobem, který co nejlépe odpovídá jejich situaci, a zaručit, je-li nezbytné chránit oběti, zejména ty nejohroženější, před následky jejich výpovědi při veřejném soudním jednání, aby mohly na základě soudního rozhodnutí svědčit za podmínek umožňujících dosažení tohoto cíle, a to všemi vhodnými prostředky slučitelnými s jejich základními právními zásadami. Žádné ze tří ustanovení rámcového rozhodnutí uvedených předkládajícím soudcem nestanoví konkrétní podmínky provádění cílů, které stanoví. Ty spočívají především v tom, aby bylo se zvláště ohroženými oběťmi „zacházeno zvláštním způsobem, který co nejlépe odpovídá jejich situaci“, jakož i aby svědčily za zvláštních „podmínek“, tak aby bylo všem obětem zaručeno zacházení „náležitě respektující jejich osobní důstojnost“, možnost být vyslechnut a „poskytnout důkazy“ a aby tyto oběti byly „vyslýchány pouze v míře nezbytné pro účely trestního řízení“. Za těchto podmínek uskutečňování cílů sledovaných výše uvedenými ustanoveními rámcového rozhodnutí vyžaduje, aby měl vnitrostátní soud možnost v případě obětí zvláště ohrožených použít zvláštní postup, jako je řízení k předběžnému provedení důkazů mimo hlavní líčení, upravený v právu členského státu, jakož i zvláštní podmínky výpovědi, rovněž stanovené, pokud tento postup odpovídá lépe situaci těchto obětí a je nutno ho použít, aby bylo zabráněno ztrátě důkazních materiálů, aby bylo opakování výslechů sníženo na minimum a aby bylo zabráněno škodlivým následkům pro uvedené oběti v důsledku jejich výpovědi při veřejném soudním jednání.

5.3 PRESUMPCE NEVINY A PRAVO NA OBHAJOBU

Článek II-108 Ústavy pro Evropu zaručuje každému obviněnému, aby byl považován za nevinného, dokud jeho vina nebyla zákonným způsobem prokázána a dále mu zaručuje respektování práv na obhajobu. Již dřívější judikatura Evropského soudního dvora potvrdila v této souvislosti řadu práv, nezbytných pro trestní řízení, kupříkladu právo nesvědčit ve svůj neprospěch nebo právo stran vyjádřit se k důkazům. Pokud jde o **právo nesvědčit ve svůj neprospěch**, byl to zejména rozsudek Evropského soudního dvora ve věci **Orkem**⁶⁷ a **Solvay**⁶⁸. Skutkovou podstatou případu Orkem bylo vyšetřování podezření, že tato společnost se podílela na nedovolených dohodách a na nedovoleném jednání ve shodě, čímž měla porušit pravidla hospodářské soutěže. Evropská komise nařídila příslušná podezření vyšetřit. Součástí vyšetřování mělo být i získání informací od pracovníků společnosti a právní podstatou řízení před Evropským soudním dvorem byla následně otázka, zda mohou být pracovníci společnosti nuceni k podání informací vyšetřujícím orgánům. Evropský soudní dvůr v této otázce rozhodl, že vyšetřovací orgány Evropské komise nesmějí nutit pracovníky společnosti k podání informací, které by směřovaly v jejich neprospěch. Pokud jde

⁶⁷ Evropský soudní dvůr v právní věci 374/87, Orkem v. Komise ze dne 18. října 1989.

⁶⁸ Evropský soudní dvůr v právní věci 27/88, Solvay and Cie v. Komise ze dne 18. října 1989.

o **právo stran vyjádřit se k důkazům**, je to předně rozsudek Evropského soudního dvora ve věci **Emesa Sugar**⁶⁹, kde byla připomenuta tato základní procesní zásada.

5.4 ZÁKAZ ZPĚTNÉHO PŮSOBENÍ TRESTNÍCH ZÁKONŮ A TRESTŮ

Podle článku II-109 Ústavy pro Evropu přebírá tradiční **zásadu zákazu retroaktivity**, tedy pravidlo, že trestní zákony a tresty nelze aplikovat zpětně. Dlužno podtrhnout, že zásada zpětnosti je evropským právem vyloučena, a to nejen ve vztahu k trestnímu právu. Jak konstatoval například Evropský soudní dvůr v právní věci **Friedrich Stefan**⁷⁰, ustanovení evropského práva nemohou působit zpětně. Kupříkladu v souvislosti s přípravou vstupu České republiky do Evropské unie se ocitala na stole pochopitelně také otázka, zda mohou tzv. „Benešovy dekrety“ zakládat překážku našeho přistoupení. Na žádost zahraničně-politického výboru Evropského parlamentu vypracované na podzim 2002 tři odborníci Ulf Bernitz, Jochen Frowein⁷¹ a Lord Kingsland zprávy o slučitelnosti dekretů prezidenta republiky s právem ES. Jochen Frowein i Lord Kingsland se v závěrečných posudcích shodli, že tzv. „Benešovy dekrety“ nejsou v kontextu přistoupení k EU relevantní⁷². Ulf Bernitz vyjádřil jisté pochybnosti o způsobu aplikace těchto dekretů s tím, že se mohla dotknout i nevinných lidí a s tím, že mohlo docházet k jistým excesům. Všechny zprávy se ovšem shodně opírají o skutečnost, že evropské právo nemá retroaktivní účinek a že je nelze aplikovat na právní vztahy před vznikem tohoto samostatného právního řádu. Dovolávat se práv, zaručených evropským právem, zejména zákazem diskriminace podle čl. 12 Smlouvy o ES lze jedině v rámci členství příslušného státu v EU⁷³.

Odstavec 3 článku II-109 Ústavy pro Evropu přejímá obecnou **zásadu přiměřenosti mezi trestnými činy a tresty** tak, jak je zakotvena ve společných ústavních tradicích členských států a v judikatuře Evropského soudního dvora. Lze soudit, že dodržování této zásady může značnou měrou přispět také **eurokonformní výklad**, který se prosadil i v oblasti trestního práva. Vnitrostátní soud je proto vždy povinen vzít v úvahu všechna pravidla vnitrostátního práva a vykládat je v co největším možném rozsahu ve světle znění, jakož i účelu uvedeného rámcového rozhodnutí. Na tomto místě budiž znovu připomenut rozsudek Pupino, kterým Evropský soudní dvůr deklaroval nadřazenost evropského práva také v oblasti justice a vnitra tak, že Evropský soudní dvůr bude do budoucna kontrolovat dodržování základních práv v oblasti spo-

⁶⁹ Evropský soudní dvůr v právní věci C-17/98, *Emesa Sugar v. Abiba* ze dne 4. února 2000.

⁷⁰ Rozhodnutí Evropského soudního dvora v právní věci C-464/98 *Westdeutsche Landesbank Girozentrale v. Friedrich Stefan*, SbSD 2001, I, 173.

⁷¹ Zpráva prof. Jochena Froweina k otázce tzv. Benešových dekretů z 12. září 2002.

⁷² Např. prof. Dieter Blumewitz, Gutachten (Stellungnahme) zum Frowein Gutachten, 21. 10. 2002 nebo Tomášek, M., *Evropské právo a majetkové nároky z tzv. „Benešových dekretů“*, Právník č. 7/2004.

⁷³ Bylo by zcela v rozporu s elementárními demokratickými zásadami práva aplikovat jakýkoliv právní řád zpětně, což přirozeně platí i pro právní řád komunitární. Evropské právo tak nemůže mít a nemá retroaktivní účinek. Nelze je tedy aplikovat na právní vztahy před rokem 1958. Jestliže tedy článek 12 Smlouvy o ES zakazuje diskriminaci podle státní příslušnosti, rozumí se tím zákaz diskriminace mezi státními příslušníky šesti zemí EHS, počínaje rokem 1958. Vstupem každého dalšího evropského státu do Společenství se tento zákaz diskriminace následně rozšiřoval ve prospěch státních příslušníků každého nového členského státu, kupříkladu od 1. ledna 1995 ve prospěch státních příslušníků Rakouska. Aplikovat v tomto smyslu evropské právo na tzv. „Benešovy dekrety“ je proto stejně absurdní, jako aplikovat evropské právo na vysídlování Čechů po záboru pohraničí Německem na podzim 1938.

lupráce členských států ve věcech trestních. Tento rozsudek se ovšem nesetkal s velkým pochopením ve všech členských státech EU. O měsíc později, v červenci 2005 rozhodl německý Spolkový ústavní soud, že v případě nedostatečné ochrany základních práv nebude evropské právo aplikovat, když zrušil německý zákon o evropském zatýkáacím rozkazu a ignoroval tak názor Evropského soudního dvora ve věci Pupino. Jak potvrdil Evropský soudní dvůr v rozsudku Pupino, tzv. „eurokonformní výklad“ musí zohledňovat nejen normy práva ES – prvního pilíře, ale též normy práva EU, tedy pilíře třetího. Tento eurokonformní výklad může tak ovlivnit i harmonizaci trestního práva napříč EU. Jelikož zůstává trestní právo ve všech členských státech ve své podstatě mimo proces harmonizace s komunitárním právem, jde o možnosti promítání norem ES i do některých oblastí práva trestního. Jak konstatoval Evropský soudní dvůr ve svém rozhodnutí ve věci **Marleasing**⁷⁴, předmětem konformního výkladu národního práva je rozhodující úsek národního práva, který se srovnává se směrnicemi ES. V duchu rozsudku Pupino lze tento úsek rozšířit i na prostor, kde dochází ke srovnávání s rámcovými rozhodnutími EU. Zásadu práva na spravedlivý proces, vyvinutou již dříve judikaturou Evropského soudního dvora tak Ústava pro Evropu pouze přesně fixuje s tím, že nedochází ke změně pravidel dosavadního soudního přezkumu v Unii a s tím, že se tato zásada vztahuje na orgány Unie a členských států, provádějí-li právo Unie, a to v rozsahu veškerých práv, evropským právem zaručených. Zásada konformního výkladu se podle názoru Evropského soudního dvora vztahuje tedy i na rámcová rozhodnutí přijatá v rámci hlavy VI Smlouvy o Evropské unii. Při uplatňování vnitrostátního práva je předkládající soud povolán k jeho výkladu povinen v co největším možném rozsahu vnitrostátní právo vykládat ve světle znění a účelu rámcového rozhodnutí, aby byl dosažen výsledek, který rámcové rozhodnutí sleduje, a dosažen tak soulad s čl. 34 odst. 2 písm. b) EU. Je třeba nicméně poukázat na to, že povinnost vnitrostátního soudce přihlídnout k obsahu rámcového rozhodnutí, vykládá-li relevantní pravidla svého vnitrostátního práva, nachází své meze v obecných právních zásadách, a zejména v zásadách právní jistoty a zákazu zpětné účinnosti. Tyto zásady zejména brání, aby uvedená povinnost mohla na základě rámcového rozhodnutí a nezávisle na zákonu přijatému k jeho provedení, vést ke stanovení nebo zpřísnění trestní odpovědnosti těch osob, které jednájí v rozporu s jeho ustanoveními. Je namístě nicméně uvést, že ustanovení, která jsou předmětem projednávané žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce, se nevztahují k rozsahu trestní odpovědnosti obviněné, ale k průběhu řízení a podmínkám provádění důkazů. Povinnost vnitrostátního soudce přihlížet k obsahu rámcového rozhodnutí, vykládá-li relevantní pravidla svého vnitrostátního práva, podle názoru Evropského soudního dvora nicméně ustává, pokud ho nemůže použít tak, aby bylo dosaženo výsledku slučitelného s výsledkem sledovaným tímto rámcovým rozhodnutím⁷⁵. Jinými slovy, zásada konformního výkladu nemůže sloužit jako základ pro výklad vnitrostátního práva *contra legem*. Tato zásada nicméně vyža-

⁷⁴ Rozhodnutí Evropského soudního dvora C-108/98, *Marleasing*, SA v. La Comercial Internacional de Alimentación SA ze 13. 11. 1990, SbSD 1990, 4135.

⁷⁵ Srov. též Evropský soudní dvůr ve spojených věcech C-387/02, *Tribunale di Milano v. Silvio Berlusconi*, C-391/02 *Corte d'appello di Lecce v. Sergio Adelchi* a C-403/02 *Tribunale di Milano v. Marcello Dell'Ultri* e al. ze dne 3. května 2005.

duje, aby vnitrostátní soud vzal v úvahu případně veškeré vnitrostátní právo za účelem posouzení, v jakém rozsahu může být použito tak, aby nedošlo k výsledku, který byl v rozporu s výsledkem sledovaným rámcovým rozhodnutím. Předběžná otázka národních soudů, které jsou obecnými komunitárními soudy v trestním řízení není při aplikaci komunitárního práva ničím novým. V rozsudku Pupino Evropský soudní dvůr jednoznačně deklaroval, že předběžnou otázku lze předložit i při aplikaci práva unijního v oblasti třetího pilíře EU – spolupráce ve věcech trestních. V této typologii jde navíc o otázku, zda se na oblast spolupráce ve věcech justičních a trestních vztahuje zásada loajální spolupráce ve smyslu článku 10 Smlouvy o ES. Odpověď na tuto otázku je dle názoru Evropského soudního dvora ve věci Pupino pozitivní.

5.5 ZÁSADA „NE BIS IN IDEM“

Podle článku II-110 Ústavy pro Evropu nesmí být nikdo stíhán nebo potrestán v trestním řízení za čin, za který byl již v Unii osvobozen nebo odsouzen konečným trestním rozsudkem podle zákona. Zásada *ne bis in idem* vyplývá z rozsáhlé judikatury Evropského soudního dvora⁷⁶ s tím, že tato judikatura jednoznačně stanoví, že je zakázána kumulace trestů za stejný trestný čin nejen v rámci jednoho členského státu, ale i mezi členskými státy⁷⁷. Judikatura se přitom opírá i o ustanovení článků 54–58 Prováděcí úmluvy k Schengenské smlouvě ze dne 19. června 1990. Účelem článku 54 Schengenské prováděcí úmluvy je zabránit trestnímu stíhání jedné osoby za týž skutek v několika členských státech, což může nastat zvláště tehdy, je-li využívána některá ze základních svobod vnitřního trhu EU. Podle rozsudku Evropského soudního dvora v právní věci **Gözütok**⁷⁸ může být princip *ne bis in idem* uplatněn jen tehdy, skončilo-li trestní řízení vynesáním pravomocného soudního rozhodnutí nebo bylo-li stíhání zmařeno a nelze v něm dále pokračovat, a to bez ohledu na angažovanost trestního soudu. Logickým aspektem tohoto pravidla je skutečnost, že členské státy mají vzájemnou důvěru k jednotlivým systémům trestní spravedlnosti jiných členských států, že uznávají platné trestní právo jiných členských států, a to i v případech, že aplikace trestního práva jiného členského státu vede k jiným výsledkům než by vedla aplikace trestního práva vlastního. Princip *ne bis in idem* je aplikován i na případy, kdy státní zástupce členského státu ze své pravomoci a bez souhlasu soudu rozhodl o definitivním ukončení trestního stíhání, přičemž rozhodl o uložení určité povinnosti obviněnému, zejména peněžité sankce. Podle názoru Evropského soudního dvora není aplikace principu *ne bis in idem* spjata s žádnými formálními ani procedurálními podmínkami, ani s pravidly sbližování či harmonizace trestního zákonodárství.

Důležitou otázkou je uplatnění zásady *ne bis in idem* na vztah trestního řízení a správního řízení. U nás v nedávné době zaujal rozsudek Nejvyššího soudu ČR

⁷⁶ Srov. Evropský soudní dvůr ve spojených věcech 18/65 a 35/65 Gutmann v. Komise ze dne 5. května 1966, SbSD 1966, 103.

⁷⁷ Soud první instance ve spojených věcech T-305/94 et al. Limburgse Vinyl Maatschappij NV v. Komise, SbSD 1999, 931.

⁷⁸ Evropský soudní dvůr ve spojených věcech C-187/01 a 385/01 Hüseyin Gözütok, Klaus Brügge v. Oberlandesgericht Köln ze dne 11. února 2003, SbSD 2003, I-1345.

z 22. července 2004⁷⁹, podle něhož je porušením zásady *ne bis in idem*, jestliže byl obviněný trestně stíhán a odsouzen pro stejný skutek, který byla jako čin trestněprávní povahy již dříve projednán příslušným správním orgánem v přestupkovém řízení, jež skončilo pravomocným rozhodnutím, kterým byl tento čin obviněného posouzen jako přestupek, pokud nedošlo ke zrušení takového rozhodnutí správního orgánu⁸⁰. Tomuto právnímu názoru lze zřejmě rozumět jako aplikaci zásady *ne bis in idem* v rámci jednoho členského státu. Ve vztahu k ostatním členským státům jde tento právní názor za horizont ustanovení článku II-110 Ústavy pro Evropu, neboť tam se vyžaduje naplnění zásady *ne bis in idem* na odsuzující rozsudky v trestním řízení, nikoliv ve vztahu k řízení správnímu. Také Evropský soudní dvůr ve shora citované věci Gözütok míní, že ukončení trestního stíhání a sankcionování mimosoudním způsobem je podle vnitrostátního práva členských států možné jen v případech méně závažných trestných činů, přičemž lze uložit jen relativně mírné sankce. O uznání principu *ne bis in idem* v takovém kontextu lze však mít důvodné pochybnosti, a to i ohledem na právní praxi v konkrétních oblastech „europeizovaného“ trestního práva, zejména v oblasti ochrany finančních zájmů ES. Ve smyslu **Nářízení Rady 2988/95 vztahujícímu se k ochraně finančních zájmů Evropských společenství**⁸¹ Kontrola ekonomických subjektů na místě za účelem odhalování podvodů či nekalých praktik proti finančním zájmům Společenství nevyklučuje paralelní soudní řízení proti takovému subjektu ve členském státě, protože v takových případech nelze aplikovat zásadu *ne bis in idem*. Nejde totiž o souběh řízení trestních, nýbrž řízení správního – kontrolní činnosti Komise – a případného řízení trestního ve členském státě⁸².

* * *

Přestože pravidla, která zejména Listina základních práv EU vytyčila v roce 2000 k ochraně práv a svobod v oblasti trestního řízení, nejsou dosud právně závazná a přestože Smlouva o Ústavě pro Evropu, která měla tato pravidla potvrdit nebyla dosud ratifikována, přijal Evropský soudní dvůr řadu rozsudků, které jsou pro realizaci takových práv a svobod klíčové. V průběhu roku 2005 to byly dva zásadní rozsudky, které posouvají pravomoci ve věcech trestních dále od národního k nadnárodnímu rozhodování. V červnu 2005 to byl rozsudek Pupino a v září 2005 to byl právní názor ve věci sporu Evropské komise a Rady EU ohledně harmonizace trestných činů v oblasti životního prostředí. I když Evropský soudní dvůr potvrdil své dřívější právní názory, že trestní právo zůstává v pravomoci členských států, uznal argumenty Evropské komise a rozhodl, že směřuje-li chráněný zájem do oblasti pravomocí, odevzdaných ze členských států na Společenství, mohou být skutkové podstaty trestných činů harmonizovány kvalifikovanou většinou, tedy i proti případnému vetu některých členských zemí EU. Členské státy zůstávají sice i nadále suverény v pravomocích trestat, ztrácejí však

⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. července 2004, sp. zn. 11 Tdo 738/2003.

⁸⁰ Srov. Gřivna, T., Sekvard, O., Nový pohled Nejvyššího soudu na zásadu *ne bis in idem*?, Právní fórum č. 3/2005.

⁸¹ Nářízení Rady ES č. 2988/95 vztahující se k ochraně finančních zájmů Evropských společenství, Úřední věstník ES L 312 z 23. 12. 1995.

⁸² Tomášek, M., Odhalování podvodů proti finančním zájmům Evropských společenství prostřednictvím kontrol na místě, Trestněprávní revue č. 6/2005.

v tomto ohledu svoji výlučnost. V přesně vymezených oblastech předávají fakticky stále více své suverenity v oblasti trestní jurisdikce do rukou ES a EU a zařazení spolupráce ve věcech trestních mezi sdílené pravomoci podle navrhované Smlouvy o Ústavě pro Evropu v kontextu zamýšleného rozšíření suverenity EU manévrovací prostor členských států nepochybně ještě zúží.

PROTECTION OF BASIC RIGHTS AND FREEDOMS IN THE AREA OF EUROPEISATION OF CRIMINAL LAW THROUGH CASE LAW

Summary

Since there is no legally binding document of the EU providing a complete catalogue of basic rights and freedoms, the process of europeisation of criminal law has been for a long time confronted with a lack of sources in this domain. The Charter of EU basic rights and freedoms as adopted by the European Council in Nice in 2000 has only an informal value and the Treaty Establishing a Constitution for Europe including in its part II the index of basic rights and freedoms is still waiting for its ratification.

In such a situation, the only legally binding source of protection of human rights and freedoms are general provisions of the EC Treaty (particularly art. 13) and of the EU Treaty (particularly art. 6). Very important are references to the European Covenant of Human Rights as stipulated by the provisions of the EU Treaty.

The European Court of Justice as a sort of “European Constitutional Court” has recently played an important role in shaping the protection of basic rights and freedoms in several agendas of European integration, including europeisation of criminal law. When the civic element of the Community law was strengthened after the ratification of the EU Treaty in the early 1990s, national Constitutional Court became to consider certain role of the European Court of Justice as guard of basic rights and freedoms on the Community and Union level.

Case law pronounced by the European Court of Justice brought about relatively useful basis for protection of basic rights and freedoms in the process of europeisation of criminal law such as protection of domicile, protection of personal data, protection of personal integrity and dignity etc. Recent case law has been dealing as well with such procedural rights important for criminal prosecution like protection of victims, *ne bis in idem* or prohibition of retroactive effect.

Recent judiciary practice of the European Court of Justice has shown that under the condition of absence of a legally binding catalogue for protection of basic rights and freedoms, this EU authority can play an important role and it can in the matter of fact broaden EU competencies in the area of criminal law and cooperation in justice matters.

Key words: Human rights in European law, Constitution for Europe, European Court of Justice and criminal law, Case-law concerning criminal proceedings, Rights of participants of criminal proceedings